

ІВАН ФРАНКО ПРО ГЕНДЕРНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНЦІВ

Творча спадщина Івана Яковича Франка залишила помітний слід у духовній скарбниці української і світової культури. Погляди І. Франка є важливим джерелом вивчення історії України, зокрема її гендерної складової. Дослідники його творчості (Я. Грицак, І. Книш, О. Рибак) констатували прогресивні погляди письменника щодо рівноправності і рівноцінності чоловіка і жінки.

Мета дослідження – показати розуміння І. Франком гендерної культури українців та його ідеї щодо подолання проблем нерівності між чоловіком і жінкою в українському суспільстві.

Аналізуючи погляди І. Франка крізь призму гендеру, варто їх розглянути за такою послідовністю: 1) історичні праці про статус жінки, сімейні відносини, особливості національної гендерної культури в хронологічній послідовності; 2) суспільно-політичні погляди на тогочасні проблеми нерівності між жінками та чоловіками та шляхи їх подолання. Взаємозв'язок цих параметрів є визначальним критерієм його світогляду і розуміння історичної долі українського народу. У статті «Жіноча неволя в руських піснях народних» письменник наголошував, що мірою культурності всякого народу може служити то, як той народ обходиться з жінками [6, с. 210].

Описуючи найкращі прояви гендерної культури українців, І. Франко намагався досягнути і причини існування патріархальних відносин у тогочасній Україні. У своїх роботах письменник аналізував народні пісні про нещасне подружнє життя. Він спостерігав єдиний шлях виходу з такої ситуації – перенесення всієї любові на турботу про дітей, називаючи його головним путем, що приковує жінку до чоловіка [2, с. 91]. І. Франко вважав, що в основі відносин між чоловіком та жінкою лежить любов. Саме вона є однією з умов щасливого сімейного життя.

Питання історичних традицій щодо гендерної культури українців І. Франко розглядав з позиції порівняльних характеристик українських звичаїв із подібними в історії сусідніх народів, зокрема Польщі та Росії. Він наголошував, що русини поводяться зі своїми жінками краще і гуманніше. Свобода і воля у стосунках між чоловіками та жінками є характернішими для українців, ніж росіян. Ця думка підтверджується сучасними науковцями, проте стосовно Галичини, де толерантніше відносяться до жінок пояснювалося наявністю тут декількох протилежних гендерних ідеологій – східнохристиянської, греко-римської та іудейської [1, с. 308].

У своїх роботах Іван Франко спостерігав і відмічав неприкрити нерівність між чоловіками і жінками, що тягнулося ще з патріархального минулого і посилювалося «диким» упровадженням капіталізму. Вадами

такого устрою він називав використання дешевої жіночої і дитячої праці замість дорожчої праці чоловіків у виробничому процесі. Капіталізм руйнує родинне життя робітників. Одруження для інтересу, а не по любові стало характерних і для самих панівних верств. В результаті відбуваються кризові явища в родинному житті, що спричиняє зростання проституції і деморалізує суспільство [5, с. 236]. Водночас капіталізм зробив монополію чоловіків і дав можливість жінкам рівноправність із чоловіком «на основі її рівноцінності у суспільному виробництві» [4, с. 282].

Проблему створення конкуренції між чоловіком і жінкою на ринку праці письменник розглядав у своїй розвідці «Промислові робітники у Східній Галіції та їх заробітна плата у 1870 році». На основі статистичних даних він доводить про перевагу залучення жінок і дітей у деяких найважливіших галузях промисловості. Результатом такої ситуації стало формування такого соціального явища як пролетарська сім'я, за яким дружина ставала основним годувальником. І. Франко одним з перших побачив вплив індустріальної модернізації на трансформацію гендерних відносин.

Вихід з такої ситуації І. Франко бачив у реалізації наукової теорії громадянства, коли принцип «спільності, а властиво економічної рівності, мусить проникнути собою всі родинні, громадські, державні і просвітні відносини». Він вважав, що в майбутньому справедливому суспільстві «життя громадське, основане на економічній рівності всіх громадян, чоловіків і жінок, на тісній дружності і спільності праці, розвинеться далеко краще, ніж може розвинути тепер» [3, с. 242]. Франківський соціалізм мав гендерну специфіку, коли серед обов'язкових питань майбутнього кращого життя є рівноправність жінок і чоловіків.

З огляду на проблеми подружнього життя та ролі чоловіка і жінки в ньому не буде зайвим порівняти погляди І. Франка і відомого українського діяча-гуманіста, письменника XVII ст. С. Оріховського. Він розумів роль жінки в подружньому житті перш за все як найкращої допомоги і підтримки чоловіку. Головне завдання жінки бачив у допомозі чоловіку у вирішенні управлінських справ, домашньому господарстві та вихованні дітей [3, с. 128].

У поглядах Франка подружнє життя включало і залежність, і свободу. Він розумів ідеальний шлюб як обопільне завдання, а не як настанови жінці бути помічницею у чоловічих справах. І. Франко сприймав подружжя не тільки як формальний акт, а як «сполучення двох людей спільною волею і до спільної, обом обої праці» [5, с. 137].

На думку І. Франка, найвищою цінністю шлюбу має стати чиста і спокійна любов. При цьому «силувань, присяг, приречень ніяких тут не повинно бути» [6, с. 149].

Щодо відносин між чоловіком і жінкою у суспільстві, то І. Франко визнавав однаковість «права і обов'язку, рівного розвою і становища в суспільності» [5, с. 136]. Проте таке його бачення ідеальної гендерної ситуації випереджало час і не могло бути реалізовано у тогочасній суспільній практиці. Лише після смерті письменника почалися зміни у

вирішенні гендерного питання. Вперше рівність між чоловіками і жінками в Україні на законодавчому рівні було закріплено в Конституції Української Народної Республіки 1918 р. У Західній Україні такий революційний історичний крок зробила ЗУНР у 1919 р., коли було надано жінкам усіх громадянських прав.

Отже, Іван Франко одним з перших в українській історії підняв питання про створення рівноправних та партнерських відносин між чоловіком і жінкою. У публіцистичних роботах та у приватному листуванні розглядав питання особливості статусу жінки, сімейних відносин і національної культури. Гендерна демократія на думку І. Франка можлива лише за умов формування соціалістичного суспільства, коли зникне економічна залежність жінки від чоловіка.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886) / Я. Грицак. – К., 2006.
2. Книш І. Франко І. та рівноправність жінки / І. Книш. – Вінніпег, 1956.
3. Українські гуманісти епохи Відродження: Антологія : У 2 ч. – К., 1995. – Ч. I.
4. Франко И. Я. Сочинения: В 10 т. / Пер. с укр. вступ, статья М. Пархоменко. – М., 1956.
5. Франко І. Вибрані суспільно-політичні і філософські твори / І. Франко. – К., 1956.
6. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / І. Франко. – К., 1986. – Т. 46–50.